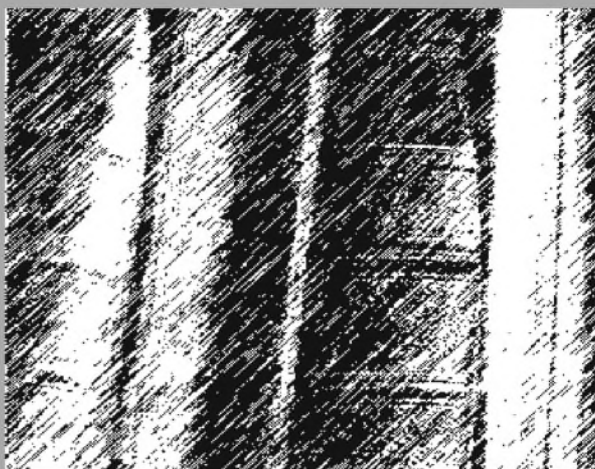

TERESA BOROWSKA

Godność jako wartość egzystencjalnie kreatywna; jej wymiary, miejsce wśród innych wartości oraz wpływ na poczucie sensu życia

Dignity as a value that is existentially creative; its dimensions, its location among other values and influence on the feeling of the sense of life

Abstract: The article discusses one of the essential existential values i.e. the dignity. The Author does not limit herself only to its theoretical aspect referring to the approach and understanding of dignity in psychology, philosophy or psychiatry, but on the basis of her own empirical research she shows how this value functions and how connotative meaning is attributed to it in various youth groups in Poland and Sweden.

Key words: dignity, existencional values, meaning of life.

Podstawy teoretyczne

Analiza literatury pokazuje, że godność jest wartością, która bywa treściowo różnorodna. Większość autorów ujmuje ją w kontekście podmiotowego realizowania się człowieka. I tak, K. Jaspers (1983) w swej filozofii traktuje człowieka jako podmiot doświadczający, również w błędzie. Z kolei Maria Ossowska (1986) podkreśla, że człowiek godny to ten, który w sytuacjach zagrożenia umie bronić swojej tożsamości i indywidualności, nie poddając się manipulacji. Podobnie uważa J. Koziński, odróżniający godność osobistą od poczucia godności. Uznając pierwszą z nich za cechę charakteru, autor ten podkreśla, iż wyróżnia się ona tym, że człowiek w stosunkach interpersonalnych umie postępować zgodnie z własnymi przekonaniami, nie ulegając naciskom manipulacyjnym. Poczucie godności natomiast wiąże J. Koziński (1996) z samooceną człowieka.

Zachowanie godne, wiążące się z obroną własnych norm i przekonań, wynika u człowieka głównie z prawdy o sobie. Podkreślają to zwłaszcza psychiatrzy i niektórzy psychologowie. Zdaniem A. Kępińskiego, obierając prawdę o sobie za podstawę swej godności, człowiek przestaje się bać, że inni go zniszczą. Człowiek nieskłócony z sobą nie musi, twierdzi A. Kępiński, „żyć w kryjówe”. Chroni go właśnie prawda o sobie; znajomość siebie i rozumienie siebie pozwolą mu bronić własnej tożsamości, zwłaszcza w sytuacji, gdy jego podmiotowa realizacja staje się utrudniona (Kępiński, 1988).

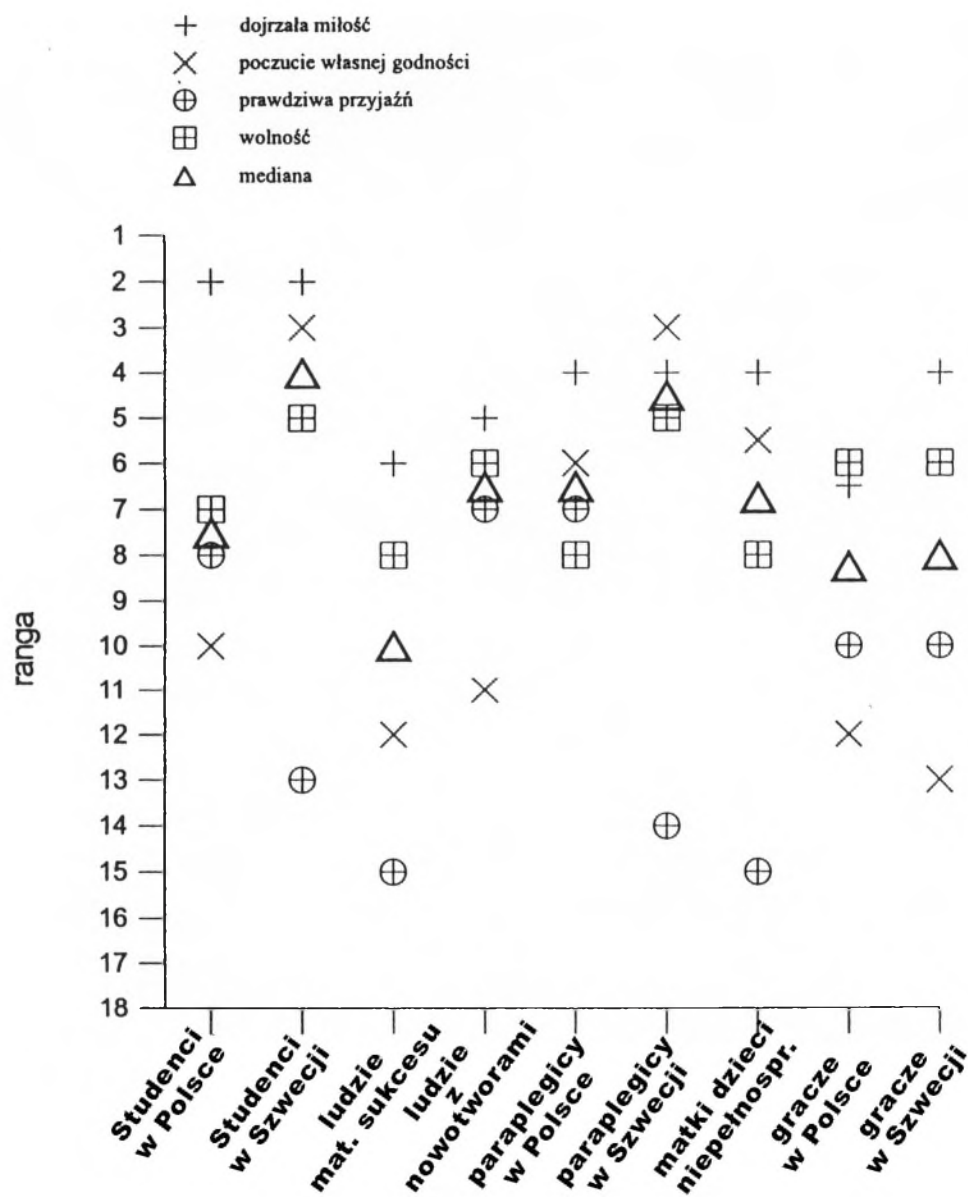
Znaczenie prawdy o sobie w analizie godności podkreśla także K. Obuchowski (1995), który powiada, że częstą przyczyną stosowanej przez ludzi projekcji, będącej przecież zaprzeczeniem godności, jest właśnie lęk przed spojrzeniem w siebie.

Jeśli zatem przyjmiemy, że prawda, jako uporządkowana wiedza o sobie, pozwala człowiekowi przestać się bać i bronić własnej autonomii i tożsamości, to godność uznać trzeba za wartość egzystencjalnie kreatywną.

Miejsce „godności” wśród innych wartości egzystencjalnych Wyniki badań własnych

Powstaje pytanie: Jakie miejsce zajmuje tak rozumiana godność wśród innych wartości egzystencjalnych? Czy i w jakim stopniu młodzi ludzie

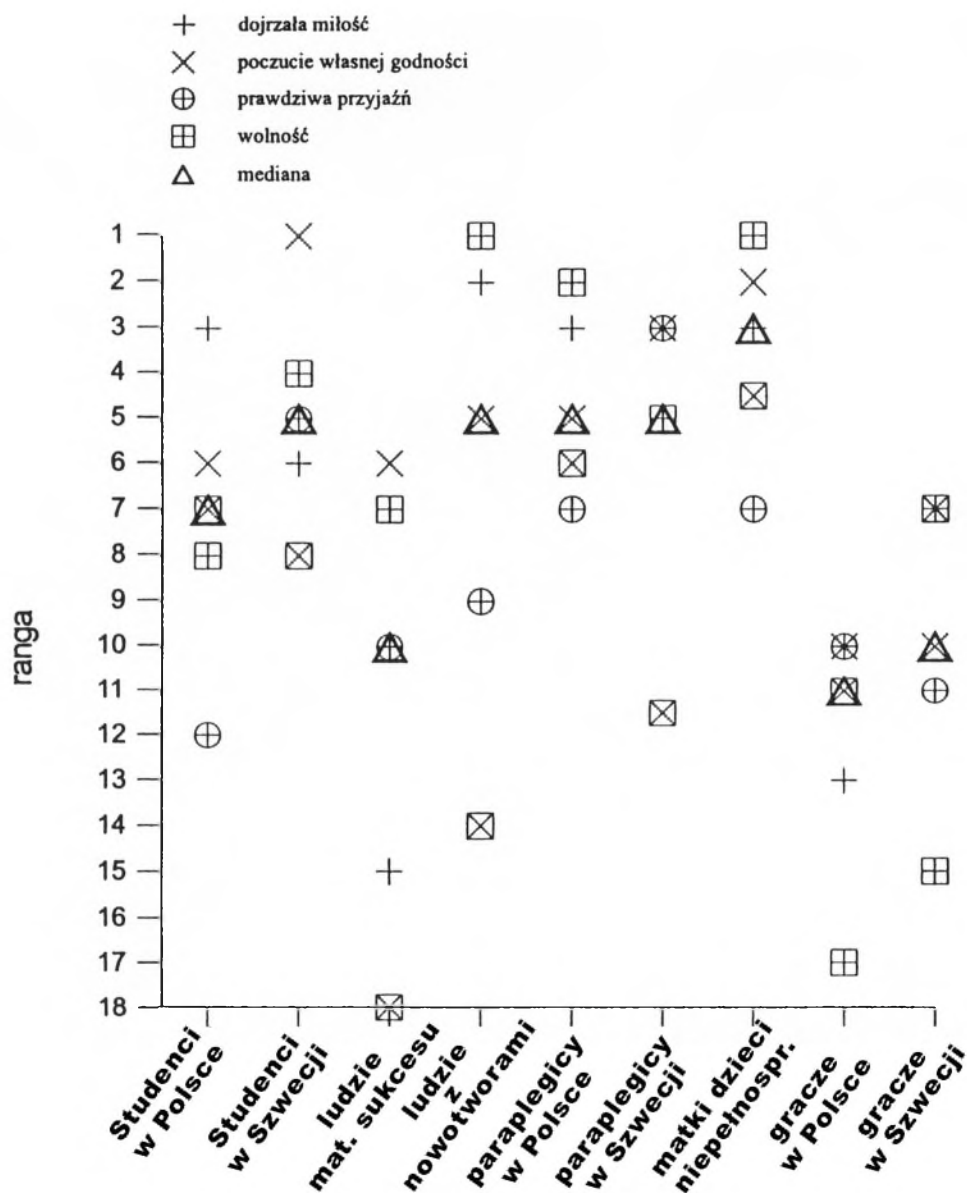
preferują dziś tę wartość? Z zastosowanej przeze mnie w badaniach młodzieży w Polsce (studentów, ludzi pozostających w sytuacji stresu traumatycznego, ludzi materialnego sukcesu i komputerowych graczy) Skali Preferencji i Wartości M. Rokeacha wynika, że zdecydowanie wyprzedzają ją takie egzystencjalne wartości, jak: miłość, odpowiedzialność,

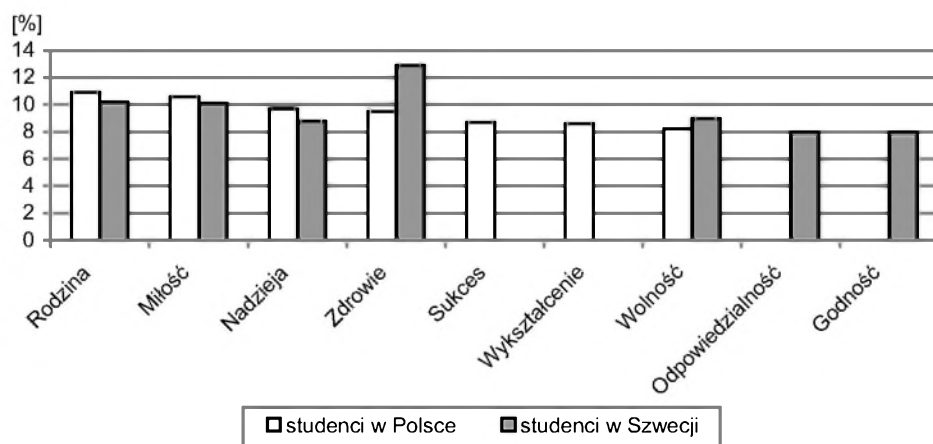
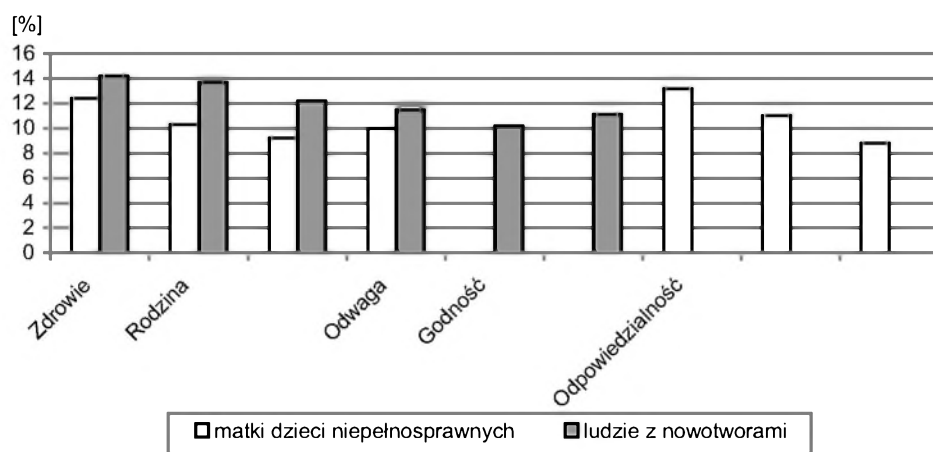
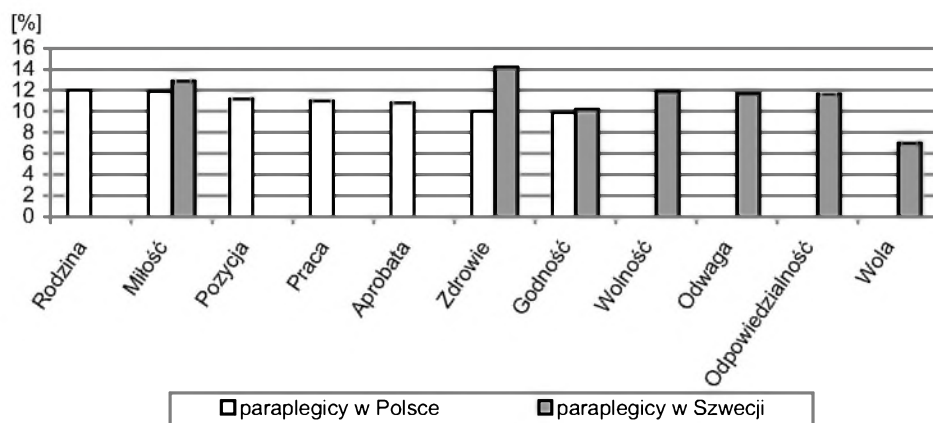
Rys. 1. Rangi wartości egzystencjalnych w systemie wartości ostatecznych Rokeacha

wolność. Dowodzi tego mediana z rang, przypisywana tej wartości, i jej porównanie z innymi rangami, zarówno w systemie wartości ostatecznych, jak i instrumentalnych tej Skali.

Jak pokazują rys. 1. i 2. najniżej cenią poczucie własnej godności młodzi ludzie nałogowo korzystający ze świata iluzji, tj. komputerowi gracze,

Rys. 2. Rangi wartości egzystencjalnych w systemie wartości instrumentalnych Rokeacha

Rys. 3. Wybór godności, jako wartości, przez niektóre badane grupy młodych ludzi w Polsce i w Szwecji

przypisujący tej wartości rangę $Me = 12$. Równie nisko klasyfikują ją ludzie materialnego sukcesu ($Me = 12$), ale też osoby z chorobą nowotworową ($Me = 11$) oraz studenci ($Me = 10$). Dużo wyżej stawiają tę wartość matki dzieci niepełnosprawnych ($Me = 5,5$), a także ludzie z paraplegią ($Me = 6$). Tyle wyniki w Polsce.

Inaczej na skali wartości sytuuje „godność” młodzież szwedzka. Rysunki 1. i 2. pokazują, że zarówno studenci, jak i paraplegicy szwedzcy bardzo wysoko stawiają ją w swych systemach wartości ($Me = 3$). Godność wyprzedzają w ich systemach jedynie takie wartości, jak: rodzina i miłość bądź odpowiedzialność.

Wśród młodych Szwedów tylko komputerowi gracze nie cenią omawianej tu wartości, umieszczając ją w swych systemach, podobnie jak polscy gracze, na dalekim miejscu ($Me = 13$).

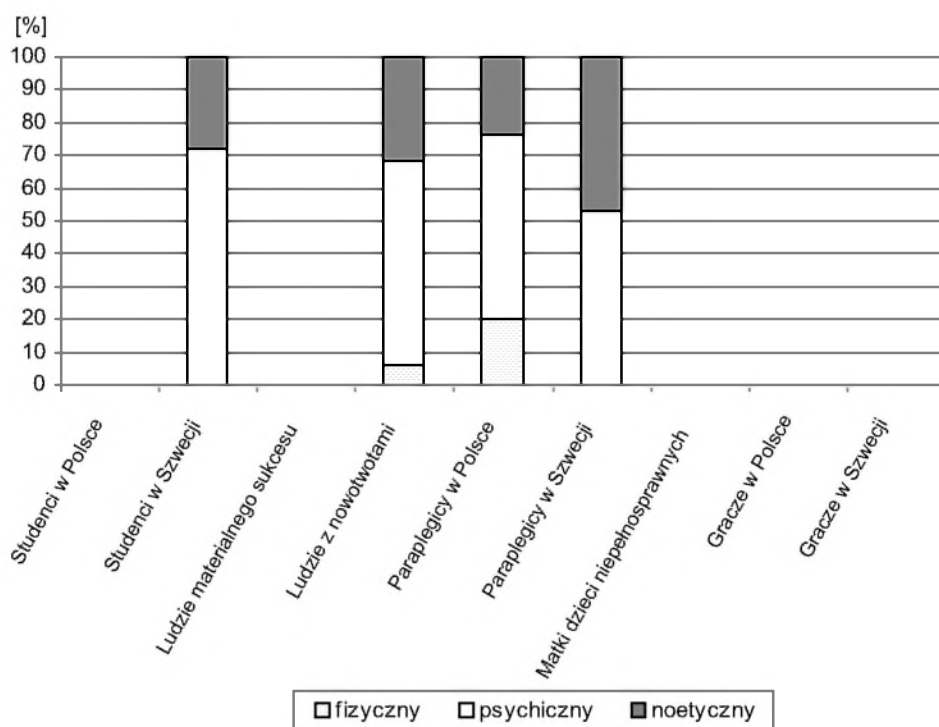
Zbliżone do uzyskanych wyników są też rezultaty interpretacji denotacyjnej zastosowanej w badaniach Skali Preferencji Wartości K. Popielskiego. Spośród możliwych do wyboru siedmiu z podanych przez autora tej Skali 24 wartości tylko niektóre badane grupy uwzględniły „godność”. Zdecydowanie odrzucili ją komputerowi gracze (zarówno polscy, jak i szwedzcy), ludzie materialnego sukcesu, matki dzieci niepełnosprawnych oraz polscy studenci.

Jak pokazuje rysunek 3., godność wybierali studenci i paraplegicy szwedzcy oraz grupa osób z chorobą nowotworową i paraplegią w Polsce. Studenci polscy natomiast, w przeciwieństwie do studentów szwedzkich, preferowali, zamiast godności, sukces bądź wykształcenie, ludzie materialnego sukcesu – pracę bądź pozycję, matki zaś dzieci niepełnosprawnych – aprobatę i pieniądze.

Gracze komputerowi z Polski i Szwecji zgodnie odrzucali „godność”, opowiadając się za przyjemnością, sukcesem, pieniędzmi i seksem. „Godność” wybierali szwedzcy i polscy paraplegicy, jak pokazuje rys. 3., raczej tak samo (prawdopodobieństwo wystąpienia różnicy między nimi wynosi bowiem $1 - \alpha = 0,168$), wartość tę wyprzedziły w ich wyborach jedynie „miłość” i „zdrowie”. Obie zatem zastosowane Skale udowodniły, że młodzież szwedzka, z wyjątkiem komputerowych graczy, bardziej, niż młodzież polska, ceni sobie poczucie własnej godności – wyznaczyła jej bowiem wysokie (trzecie) miejsce wśród wartości egzystencjalnych.

Znaczenie przypisywane wartości „godność” i jej wpływ na poczucie sensu życia

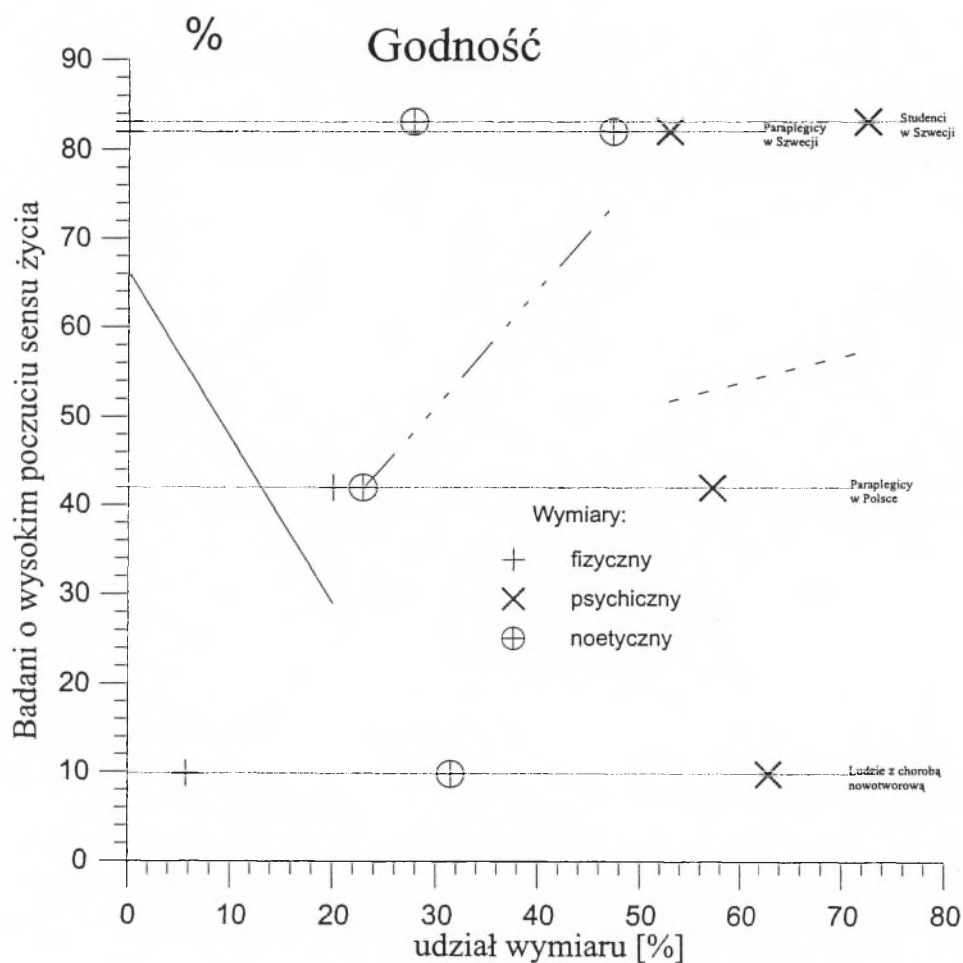
Jak już zaznaczyłam, „godność” może mieć wiele znaczeń i ten właśnie wymiar znaczeniowy może różnicować jednostki i grupy. Analiza wyników badań z zastosowaniem Skali Preferencji Wartości K. Popielskiego, pozwoliła określić przynależność tej wartości do określonej dymensji egzystencjalnej, tj. fizycznej, psychicznej bądź noetycznej (Popielski, 1994). Ten konotacyjny aspekt wartości godności dla czterech preferujących ją grup młodych ludzi pokazuje rys. 4.

Rys. 4. Struktura procentowa rozkładów wyboru wartości „godność” w czterech występujących grupach i wyróżnionych wymiarach

Jak widać, badani ze wszystkich grup preferujących wartość godności, nadali jej wymiar noetyczny, szczególnie szwedzcy paraplegicy (47,22%). Wśród tych grup 31,43% badanych ludzi z chorobą nowotworową nadało godności wymiar noetyczny, 27,71% szwedzkich studentów i tylko 22,86% badanych polskich paraplegików. Treścią tego wymiaru

jest kojarzenie godności z „życiem”, „śmiercią”, „poszanowaniem każdego człowieka”, „poszanowaniem jednostki, nawet jak się nią nie jest”, z „rycerskością”, „honorem”.

Rys. 5. Związek między poczuciem sensu życia a preferowaniem i rozumieniem własnej godności

Większość jednak badanych ujęła „godność” w wymiarze psychicznym; najliczniej studenci ze Szwecji (72,29%), ludzie z nowotworami (62,86%), paraplegicy ze Szwecji (52,78%) i paraplegicy z Polski (52,78%). W wymiarze psychicznym „godność” oznacza „szacunek do siebie”, „poczucie własnej wartości”, „poszanowanie swoich przekonań lub uczuć”, ale też bardzo często „brak poniżenia ze strony innych” oraz „cechę charakteru”. W grupie polskich paraplegików często pojawiały się stwierdzenia typu:

„już nigdy nie będę żyć godnie”, „moja niepełnosprawność nie może zapewnić mi godności”, a także niepokojące pytania: „jak ja teraz obronię swoją godność?”. Godność rozumieli w wymiarze fizycznym tylko polscy paraplegicy i ludzie z chorobą nowotworową, kojarząc ją zazwyczaj z wyglądem („mój wygląd na nią nie pozwala”, „nie mogę patrzeć w lustro”), czasami z zachowaniem („godnie zachowywać się podczas zabiegów”), chorobą, szpitalem.

Z dalszych obliczeń statystycznych wynika, że najbardziej różnili się w sposobie trójwymiarowego rozumienia „godności” paraplegicy szwedzcy i polscy ($\cos a = 0,894$). Podobnie natomiast interpretowali wartość godności ludzie z chorobą nowotworową i studenci szwedzcy.

Powstaje pytanie: Czy wybór i rozumienie „godności” ma związek z poczuciem sensu życia u młodych ludzi? W przytaczanych tu badaniach poczucie to mierzono za pomocą Skali J.C. Crumbaugh’a i L.T. Maholiczka. Analiza zebranego materiału, jak pokazuje rys. 5., dowodzi, że nie ma związku między intensywnością poczucia sensu życia a świadomością własnej godności; we wszystkich badanych grupach, zarówno w Polsce, jak i w Szwecji, ludzie preferujący tę wartość mają (bądź nie) wysokie poczucie sensu życia. Rysunek 5. pokazuje także, że wszystkie trzy wymiary tej wartości (fizyczny, psychiczny i noetyczny) nie mają związku z poczuciem sensu życia ani u szwedzkich studentów, paraplegików, ani w grupie paraplegików polskich oraz ludzi z chorobą nowotworową.

Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone badania pokazały, że w Polsce, w porównaniu ze Szwecją, istnieje poważna edukacyjna luka w zakresie rozwoju poczucia własnej godności u młodych ludzi. Świadczy o tym nie tylko niska pozycja tego przymiotu w ogólnych systemach wartości preferowanych przez młodych, ale też dalekie miejsce, jakie zajmuje ta cnota w grupie wartości egzystencjalnych – godność wyraźnie wyprzedzają takie wartości, jak miłość, odpowiedzialność i wolność.

Gdy chodzi o sposób rozumienia tej wartości, pewną rolę odgrywają też standardy edukacyjne, choć ważnym czynnikiem, zarówno w preferowaniu godności, jak i w przypisywaniu jej określonej dymensji, okazuje się stres traumatyczny. Rodzaj powstałej w życiu człowieka traumy bywa powodem, że ludzie z paraplegią i chorobą nowotworową cenią sobie „poczucie własnej godności” dużo bardziej niż pozostali młodzi ludzie. Czyn-

nikiem zdecydowanie ujemnie wpływającym na wybór poczucia własnej godności są media techniczne, a także silny, ustawiczny stres, szczególnie ten wiążący się z szybkim odnoszeniem sukcesu materialnego. Młodzi ludzie go osiągający, a przede wszystkim komputerowi gracze, przesuwają „godność” na dużo dalsze pozycje w swych systemach wartości aniżeli pozostali badani młodzi ludzie. W tym zakresie wyniki uzyskane przez graczy polskich i szwedzkich są niemal identyczne (najniższe ze wszystkich grup).

Rozpoczęte badania nad wpływem rodziny i szkoły na wybór godności, jako wartości, już dziś pokazują, że obie te instytucje oddziałują zarówno na ocenę tej wartości przez młodych ludzi, jak i na nadawanie jej jednego z trzech omawianych wcześniej wymiarów (B o r o w s k a, 1998).

Bibliografia

- Borowska T., 1998: *Pedagogia ograniczeń ludzkiej egzystencji*. Warszawa.
Jaspers K., 1983: *Co to jest transcendencja?* „W drodze”, nr 2.
Kępiński A., 1988: *Psychopatie*. Kraków.
Kozielecki J., 1996: *Człowiek zwielokrotniony*. Warszawa.
Obuchowski K., 1995: *Przez galaktykę potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich*. Poznań.
Ossowska M., 1986: *Ethos rycerski i jego odmiany*. Warszawa.
Popielski K., 1994: *Noetyczny wymiar osobowości. Psychologiczna analiza poczucia sensu życia*. Lublin.